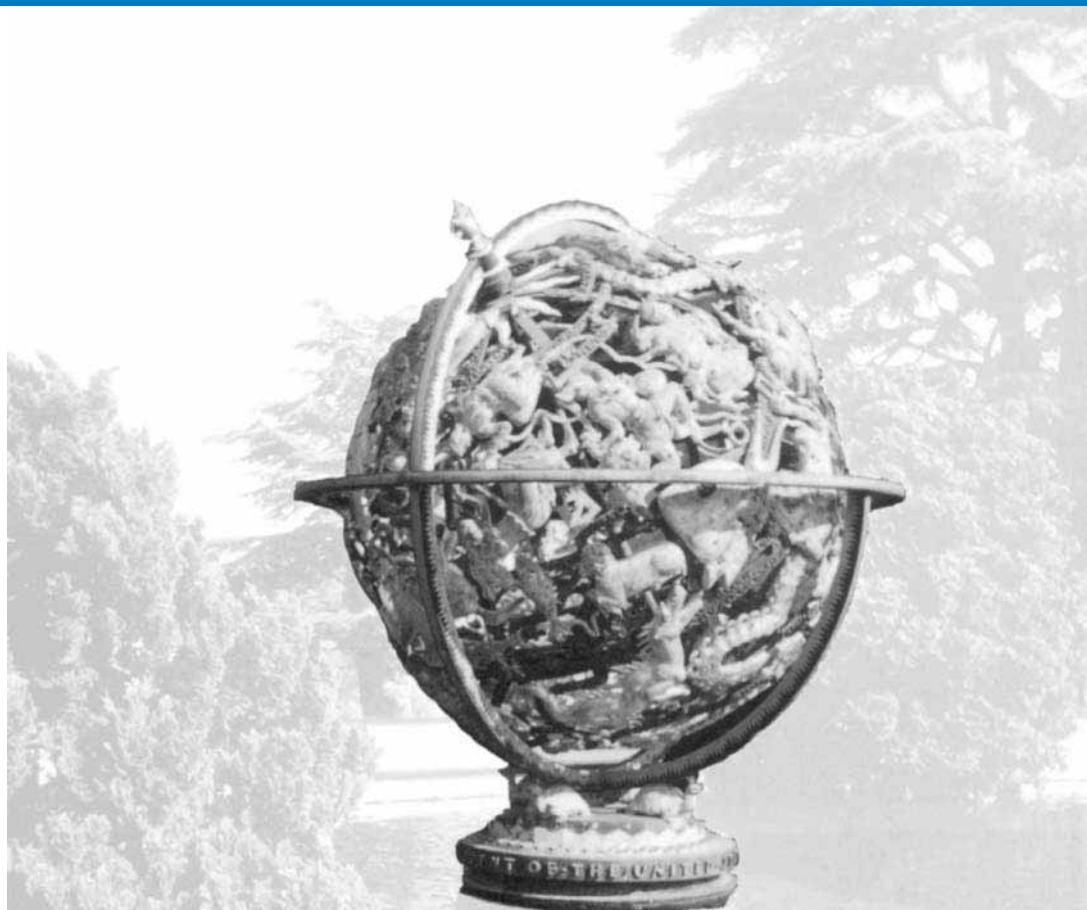

Nocions bàsiques de Dret Internacional Públic per a les diplomatures de Ciències Empresarials i de Gestió i Administració Pública

Victoria Abellán Honrubia (direcció)
Xavier Pons Ràfols i Jaume Saura Estapà (coordinació)

2a edició

**NOCIONS BÀSIQUES DE DRET INTERNACIONAL PÚBLIC
PER A LES DIPLOMATURES DE CIÈNCIES EMPRESARIALS
I DE GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ PÚBLICA**

NOCIONS BÀSIQUES DE DRET INTERNACIONAL PÚBLIC PER A LES DIPLOMATURES DE CIÈNCIES EMPRESARIALS I DE GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ PÚBLICA

Victoria Abellán Honrubia (direcció)
Xavier Pons Ràfols i Jaume Saura Estapà (coordinació)

Publicacions i Edicions

UNIVERSITAT DE BARCELONA

RELACIÓ D'AUTORS

DRA. VICTORIA ABELLÁN HONRUBIA
Catedrática de Dret Internacional Públic.

DRA. ANNA BADIA MARTÍ
Catedrática de Dret Internacional Públic.

DR. JORDI BONET PÉREZ
Catedratic de Dret Internacional Públic.

DR. ANDREU OLESTI RAYO
Catedratic de Dret Internacional Públic (Dret Comunitari Europeu)

DR. XAVIER PONS RÀFOLS
Catedratic de Dret Internacional Públic.

DR. DAVID BONDIA GARCÍA
Professor Titular de Dret Internacional Públic.

DRA. MAR CAMPINS ERITJA
Professora Titular de Dret Internacional Públic (Dret Comunitari Europeu)

DR. XAVIER FERNÁNDEZ PONS
Professor Titular de Dret Internacional Públic.

DRA. MARTA ORTEGA GÓMEZ
Professora Titular de Dret Internacional Públic.

DR. MIQUEL PALOMARES AMAT
Professor Titular de Dret Internacional Públic.

DR. EDUARD SAGARRA TRÍAS
Professor Titular de Dret Internacional Públic.

DR. JAUME SAURA ESTAPÀ
Professor Titular de Dret Internacional Públic.

DRA. LAURA HUICI SANCHO
Professora Titular Interina de Dret Internacional Públic.

DRA. HELENA TORROJA MATEU
Professora Ajudant de Dret Internacional Públic.

DR. JORDI SELLARÉS SERRA
Professor Associat de Dret Internacional Públic.

ÍNDIX

Presentació.	19
-------------------------------	----

PRIMERA PART ***EL SISTEMA JURÍDIC INTERNACIONAL***

1. SOCIETAT INTERNACIONAL I DRET INTERNACIONAL PÚBLIC. .	23
I. Plantejament general	23
II. La societat internacional.	24
1. <i>Noció de societat internacional</i>	24
2. <i>Característiques de la societat internacional</i>	24
III. Relacions internacionals	27
1. <i>Noció de relacions internacionals</i>	27
2. <i>Condicions per a l'establiment d'un sistema permanent de relacions internacionals</i>	27
IV. Rellevància de l'estat en la societat internacional i en les relacions internacionals.	29
1. <i>L'Estat com a element bàsic de la societat internacional</i>	29
2. <i>L'Estat com a principal agent de les relacions internacionals</i>	32
V. Dret Internacional Públic	33
1. <i>Concepte de Dret Internacional Públic</i>	34
2. <i>Característiques del Dret Internacional Públic</i>	35
Bibliografia sumària	36
2. LA FORMACIÓ DE LES NORMES JURÍDIQUES INTERNACIONALS	37
I. La formació del Dret Internacional Públic	37
1. <i>La rellevància del consentiment de l'Estat en la formació de les normes de Dret Internacional Públic</i>	38
2. <i>El procés de formació de les normes de Dret Internacional Públic</i>	40
II. Els procediments de creació del Dret Internacional Públic.	42
1. <i>La determinació i l'enumeració dels procediments de creació del Dret Internacional Públic</i>	42

2. <i>Característiques dels procediments de creació del Dret Internacional Públic</i>	44
Bibliografia sumària	47
 3. EL COSTUM INTERNACIONAL	49
I. Idees generals	49
II. El costum internacional: concepte i classes	51
1. <i>El concepte de costum internacional</i>	51
2. <i>Les classes de costums internacionals</i>	52
III. Elements del costum internacional	54
1. <i>L'element material del costum internacional</i>	54
2. <i>L'element espiritual del costum internacional</i>	56
IV. La prova de l'existència del costum internacional	57
1. <i>El comportament unilateral dels Estats</i>	58
2. <i>La pràctica de les Organitzacions internacionals</i>	59
V. La interacció entre el costum internacional i els tractats internacionals	60
Bibliografia sumària	62
 4. ELS TRACTATS INTERNACIONALS	63
I. Idees generals	63
II. Concepte i règim jurídic dels tractats internacionals	64
1. <i>El concepte de tractat internacional</i>	64
2. <i>El règim jurídic dels tractats internacionals</i>	66
III. La conclusió dels tractats internacionals	67
1. <i>La negociació del text del tractat internacional</i>	68
2. <i>L'adopció del text del tractat internacional</i>	69
3. <i>L'autenticació del text del tractat internacional</i>	70
4. <i>La prestació del consentiment</i>	71
IV. Els efectes jurídics dels tractats internacionals	73
1. <i>Els problemes jurídics fonamentals en l'aplicació dels tractats internacionals</i>	74
2. <i>L'extinció i la revisió dels efectes jurídics dels tractats internacionals</i>	76
Bibliografia sumària	78
 5. ELS ACTES UNILATERALS INTERNACIONALS	79
I. Idees generals	79
II. Concepte i característiques dels actes unilaterals. Classes	80
1. <i>Concepte d'acte unilateral</i>	80
2. <i>Característiques o elements dels actes unilaterals</i>	80
3. <i>Classes d'actes unilaterals</i>	83
III. Efectes jurídics dels actes unilaterals	85
Bibliografia sumària	86

Índex	11
6. ELS SUBJECTES DE DRET INTERNACIONAL.	87
I. La subjectivitat internacional	87
II. Classificació dels subjectes de dret internacional.	88
III. Consideració especial de l'individu i les empreses transnacionals.	90
1. Individu	91
2. Empreses transnacionals	92
Bibliografia sumària	93
7. L'ESTAT COM A SUBJECTE DE DRET INTERNACIONAL	95
I. Idees generals.	95
II. Els elements de l'Estat	95
1. Territori	96
2. Població	97
3. Organització política	98
III. Sobirania i competències de l'Estat	99
1. Competències territorials	100
2. Competències personals	101
IV. La immunitat jurisdiccional dels Estats	102
Bibliografia sumària	104
8. ELS ÒRGANS PER A LES RELACIONS INTERNACIONALS: REFERÈNCIA ESPECÍFICA A ESPANYA.	105
I. Els òrgans per a les relacions internacionals: idees generals	105
II. Els òrgans centrals per a les relacions internacionals	106
1. El cap d'Estat	107
2. El cap de Govern.	108
3. El ministre d'Afers Estrangers	109
4. L'organització del Ministeri d'Afers Estrangers	110
IV. Els òrgans perifèrics per a les relacions internacionals	114
1. Introducció i principis rectors	114
2. L'Administració exterior de l'Estat espanyol	115
V. La projecció exterior de les Comunitats Autònomes	118
Bibliografia sumària	120
9. L'APLICACIÓ DEL DRET INTERNACIONAL	121
I. Idees generals.	121
II. L'aplicació espontània del Dret Internacional	121
1. Les relacions entre l'ordenament jurídic internacional i el dels Estats	122
2. Posicionaments doctrinals	122
III. L'aplicació de les normes jurídiques internacionals i el dret espanyol	123
1. L'aplicació del Dret Internacional consuetudinari	124
2. L'aplicació del Dret Internacional convencional.	125
3. L'aplicació del Dret institucional de les Organitzacions internacionals	128

4. L'aplicació del Dret Internacional en un Estat d'estructura complexa	129
IV. Les conseqüències de la inaplicació: la responsabilitat internacional	130
V. L'aplicació forçosa del Dret Internacional	131
1. Mecanismes de vigilància i control	131
2. Mesures de caràcter unilateral	132
3. Mesures coactives de caràcter col·lectiu.	133
Bibliografia sumària	133

SEGONA PART

LES ORGANITZACIONS INTERNACIONALS

10. LES ORGANITZACIONS INTERNACIONALS: ASPECTES GENERALS	137
I. Idees generals	137
II. Noció i característiques	138
III. Criteris de classificació	140
1. Classificació de les Organitzacions internacionals per la seva composició.	141
2. Classificació de les Organitzacions internacionals per les seves funcions	141
IV. La posició dels Estats en les Organitzacions internacionals	142
1. L'estatut de membre	142
2. Altres formes de participació en les Organitzacions internacionals	143
V. Els òrgans de les Organitzacions internacionals	144
Bibliografia sumària	144
11. L'ORGANITZACIÓ DE LES NACIONS UNIDES.	145
I. Introducció. Els antecedents de l'Organització	145
II. La Carta de les Nacions Unides: característiques	146
III. Propòsits i principis de les Nacions Unides	148
1. Propòsits de la Carta de les Nacions Unides.	148
2. Principis de la Carta de les Nacions Unides	150
3. Principis específics de la resolució 2625 (XXV)	154
Bibliografia sumària	156
12. MEMBRES I ÒRGANS DE LES NACIONS UNIDES	157
I. Els membres de les Nacions Unides	157
1. Condicions i procediment d'admissió	157
2. Suspensió i pèrdua de la qualitat de membre.	159
II. Estructura orgànica de les Nacions Unides.	160
1. Òrgans principals i òrgans subsidiaris de les Nacions Unides	160
2. Examen dels òrgans principals de les Nacions Unides	161
III. Els Organismes especialitzats del sistema de les Nacions Unides	166
Bibliografia sumària	167

13. FUNCIONS DE LES NACIONS UNIDES	169
I. Introducció	169
II. Manteniment de la pau i de la seguretat internacionals	169
1. <i>Solució pacífica de les controvèrsies</i>	170
2. <i>Acció en cas d'amenaça a la pau, ruptura de la pau o actes d'agressió</i>	172
3. <i>Operacions de manteniment de la pau</i>	175
III. Foment de les relacions d'amistat entre les nacions basades en la lliure determinació dels pobles	176
IV. La cooperació per a la solució dels problemes internacionals de caràcter econòmic, social, cultural o humanitari: la cooperació internacional en l'àmbit humanitari i la protecció dels drets humans.	178
1. <i>La cooperació internacional en l'àmbit humanitari</i>	179
2. <i>La cooperació per a la promoció i protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals</i>	181
Bibliografia sumària	184
14. ELS ORGANISMES ESPECIALITZATS DE COOPERACIÓ ECONÒMICA I FINANCERA	185
I. Introducció	185
II. La primera generació d'Organismes especialitzats de cooperació econòmica i financera	186
1. <i>El Fons Monetari Internacional (FMI)</i>	186
2. <i>El Grup del Banc Mundial</i>	189
3. <i>L'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO)</i>	191
III. La nova generació d'Organismes especialitzats de cooperació econòmica i financera	193
1. <i>L'Organització de les Nacions Unides per al Desenvolupament Industrial (ONUDI)</i>	193
2. <i>El Fons Internacional per al Desenvolupament Agrícola (FIDA)</i>	195
Bibliografia sumària	196
15. CREACIÓ I EVOLUCIÓ DE LES COMUNITATS EUROPEES I LA UNIÓ EUROPEA	197
I. El context històric.	197
II. La institucionalització de les Comunitats Europees	199
1. <i>Els tractats constitutius</i>	199
2. <i>L'Acta Única Europea</i>	201
3. <i>El Tractat de la Unió Europea</i>	201
4. <i>El tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa</i>	202
III. Els objectius de la Unió Europea	203
1. <i>Els objectius de caràcter econòmic</i>	203
2. <i>Els objectius de caràcter polític</i>	204
IV. Els membres de la Unió Europea	205

1. <i>Condicions i procediment d'adhesió.</i>	205
2. <i>Les adhesions de nous Estats membres</i>	206
Bibliografia sumària	207
 16. L'ESTRUCTURA ORGÀNICA DE LA UNIÓ EUROPEA.	209
I. El sistema institucional de la Unió Europea: idees generals	209
II. Les institucions comunitàries	211
1. <i>El Parlament Europeu</i>	211
2. <i>El Consell de la Unió.</i>	212
3. <i>La Comissió</i>	214
4. <i>El Tribunal de Justícia</i>	215
5. <i>El Tribunal de Comptes.</i>	216
III. Altres òrgans de la Unió Europea	217
1. <i>El Consell Europeu.</i>	217
2. <i>Els òrgans de caràcter consultiu</i>	218
Bibliografia sumària	219
 17. L'ORDENAMENT JURÍDIC COMUNITARI	221
I. La creació de l'ordenament jurídic comunitari	221
1. <i>L'atribució de competències a la Comunitat Europea</i>	221
2. <i>L'exercici de competències per la Comunitat Europea</i>	222
II. El sistema de fonts de l'ordenament jurídic comunitari	223
1. <i>El dret originari</i>	223
2. <i>El dret derivat</i>	224
3. <i>El dret internacional</i>	225
4. <i>Els principis generals.</i>	226
III. L'aplicació del dret comunitari. les relacions entre l'ordenament jurídic comunitari i els ordenaments jurídics dels estats membres	227
1. <i>El principi de l'efecte directe del dret comunitari</i>	228
2. <i>El principi de la primacia del dret comunitari</i>	228
Bibliografia sumària	229
 18. LA FUNCIÓ PÚBLICA DE LES COMUNITATS EUROPEES	231
I. Els funcionaris i altres agents de les comunitats europees: idees generals i evolució històrica	231
II. Els privilegis i immunitats dels funcionaris i altres agents de les Comunitats Europees	234
III. L'estatut dels funcionaris i el règim aplicable als altres agents de les Comunitats Europees	235
1. <i>Les categories de funcionaris</i>	236
2. <i>Nomenament i carrera dels funcionaris</i>	237
3. <i>Drets i obligacions dels funcionaris</i>	239
4. <i>Règim disciplinari</i>	241

III. Les garanties jurisdiccionals dels funcionaris i altres agents de les comunitats europees	241
Bibliografia sumària	242

TERCERA PART

DRET INTERNACIONAL PÚBLIC I RELACIONS ECONÒMIQUES INTERNACIONALS

19. LES RELACIONS ECONÒMIQUES INTERNACIONALS: PLANTEJAMENT GENERAL	245
I. Idees generals	245
II. Els agents econòmics internacionals	246
1. <i>L'Estat</i>	<i>247</i>
2. <i>Les Organitzacions econòmiques internacionals</i>	<i>249</i>
3. <i>Les empreses transnacionals</i>	<i>250</i>
III. L'especificitat de les normes jurídiques internacionals de caràcter econòmic	251
IV. Factors històrics i jurídics que configuren l'ordre econòmic internacional contemporani	252
1. <i>Els principis que regeixen les relacions econòmiques internacionals després de la Segona Guerra Mundial</i>	<i>253</i>
2. <i>La proposta per a l'establiment d'un Nou Ordre Econòmic Internacional (NOEI)</i>	<i>254</i>
3. <i>La recerca de nous consensos en el context de la mundialització econòmica</i>	<i>255</i>
Bibliografia sumària	257
20. LA REGLAMENTACIÓ JURÍDICA INTERNACIONAL DE LES INVERSIONS ESTRANGERES	259
I. Idees generals	259
II. Les inversions estrangeres com a objecte de reglamentació jurídica internacional	259
1. <i>El concepte d'inversió estrangera</i>	<i>260</i>
2. <i>L'evolució de la reglamentació jurídica internacional de les inversions estrangeres</i>	<i>261</i>
III. Elements fonamentals de la reglamentació jurídica de les inversions estrangeres: tractament jurídic, protecció i garantia	264
1. <i>El tractament jurídic de les inversions estrangeres</i>	<i>265</i>
2. <i>La protecció de les inversions estrangeres</i>	<i>266</i>
3. <i>La garantia de les inversions estrangeres</i>	<i>267</i>
IV. Els mitjans d'arranjament de diferències en matèria d'inversions estrangeres	269

1. <i>Les diferències de naturalesa interestatal</i>	270
2. <i>Les diferències de naturalesa mixta</i>	271
Bibliografia sumària	272
 21. LA REGULACIÓ MULTILATERAL DEL COMERÇ INTERNACIONAL	273
I. Idees generals.	273
II. L'Acord General sobre Aranzels Duaners i Comerç (GATT) de 1947	274
1. <i>Antecedents</i>	274
2. <i>El sistema del GATT de 1947</i>	275
III. L'Organització Mundial del Comerç (OMC)	278
1. <i>Naturalesa jurídica i membres de l'OMC</i>	279
2. <i>Funcions de l'OMC</i>	280
3. <i>Estructura orgànica de l'OMC</i>	283
4. <i>El GATT de 1994 i altres acords comercials multilaterals sobre mercaderies</i>	285
5. <i>L'Acord General sobre Comerç de Serveis (AGCS)</i>	289
6. <i>L'Acord sobre aspectes dels Drets de Propietat Intel·lectual relacionats amb el Comerç (ADPIC)</i>	291
7. <i>La Ronda de Doha</i>	292
Bibliografia sumària	294
 22. EL COMERÇ ENTRE ESTATS AMB DIFERENT GRAU DE DESENVOLUPAMENT	295
I. Introducció: comerç i països en vies de desenvolupament.	295
II. La Conferència de les Nacions Unides sobre el Comerç i el Desenvolupament (UNCTAD)	296
1. <i>Orígens i funcions</i>	296
2. <i>Estructura orgànica</i>	297
3. <i>Les relacions UNCTAD/GATT</i>	298
III. L'acció normativa de la UNCTAD	299
1. <i>El sistema generalitzat de preferències</i>	300
2. <i>El codi per al control de les pràctiques comercials restrictives</i>	301
3. <i>El programa integrat de productes bàsics</i>	302
Bibliografia sumària	303
 23. LA COOPERACIÓ INTERNACIONAL PER AL DESENVOLUPAMENT	305
I. El subdesenvolupament: noció i orígens.	305
II. El sistema de les Nacions Unides de cooperació al desenvolupament.	306
1. <i>Marc jurídic: el deure de cooperació</i>	306
2. <i>Marc institucional de la cooperació</i>	307
3. <i>L'acció de les Nacions Unides per al desenvolupament</i>	309
III. La cooperació al desenvolupament de la Unió Europea	313

1. Fonament jurídic i naturalesa de les competències de cooperació al desenvolupament de la CE.	314
2. L'aplicació de la política de cooperació al desenvolupament de la CE	315
Bibliografia sumària	317
 24. ELS SISTEMES REGIONALS DE COOPERACIÓ I D'INTEGRACIÓ ECONÒMICA	319
I. Plantejament general	319
II. Sistemes regionals a Europa	320
1. La Comunitat Europea	321
2. L'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmics (OCDE)	323
3. L'Associació Europea de Lliure Comerç (AELC)	325
III. Sistemes regionals a Amèrica	325
1. L'Associació Llatinoamericana d'Integració (ALADI)	326
2. La Comunitat Andina	327
3. El Mercat Comú del Sud (MERCOSUR)	328
4. El Mercat Comú Centreamericà (MCCA)	330
5. La Comunitat del Carib (CARICOM)	331
6. El Tractat de Lliure Comerç (TLC)	332
7. El procés de l'Àrea de Lliure Comerç de les Amèriques (ALCA)	333
IV. Sistemes regionals a Àfrica	333
1. La Comunitat Econòmica Africana (CEA)	334
2. Altres exemples de projectes d'integració regional.	335
Bibliografia sumària	335

PRESENTACIÓ

Tradicionalment, a la universitat espanyola la docència del Dret Internacional Públic s'ha vinculat, quasi exclusivament, a les facultats de Dret; i ha estat –com a disciplina jurídica que és– una assignatura pròpia de la Llicenciatura en Dret.

De manera coherent a aquesta concepció, els textos docents de la nostra disciplina estan adreçats a futurs llicenciats en Dret, i orientats a la formació de juristes. En aquest àmbit, la diversitat de tractats i de manuals de Dret Internacional Públic, i l'extensa producció científica en la matèria, ofereixen un ampli i ric panorama de fonts de coneixement, tant per a la Llicenciatura en Dret com per a programes de doctorat o cursos especialitzats en Dret Internacional Públic.

La Llei de reforma universitària va suposar, entre altres canvis, la modificació dels plans d'estudis i la creació de nous ensenyaments universitaris. Això, juntament amb el marge d'autonomia de les universitats, s'ha concretat a la Universitat de Barcelona en una ampliació dels àmbits de docència del Dret Internacional Públic, incloent-lo com a assignatura en ensenyaments no jurídics, o no dirigits a la formació de juristes, com és el cas de les Ciències Empresarials i la Gestió i Administració Pública.

Aquesta ampliació no pot reduir-se a una mera percepció d'increment d'alumnes i d'hores lectives, sinó que, a més, implica introduir un element nou en els plantejaments docents de la nostra disciplina: es tracta d'ensenyar Dret Internacional Públic a no juristes, i de donar al seu ensenyament una orientació coherent amb els objectius perseguits pels plans d'estudis de les diplomatures indicades.

A la diplomatura de Ciències Empresarials, la docència del Dret Internacional Públic s'integra en el bloc configurador anomenat *Direcció General* com a assignatura de 6 crèdits, està dirigida a proporcionar als alumnes els conceptes i les nocions bàsiques del Dret Internacional Públic, i a introduir-los en el coneixement de les organitzacions internacionals de tipus fonamentalment econòmic.

Pel que fa a la diplomatura de Gestió i Administració Pública, el Dret Internacional Públic i de la Unió Europea és una assignatura troncal que té atribuïts 6 crèdits. Juntament amb això, s'estableix el Dret i Administració de la Unió Europea com a optativa. La finalitat perseguida amb la inclusió d'aquestes assignatures en la diplomatura és la d'introduir en la formació dels estudiants el coneixement que l'Administració de l'Estat

té una vessant internacional, derivada de l'actuació exterior de l'Estat i dels compromisos internacionals assumits; objectiu al qual respon la programació de la docència del Dret Internacional Públic, en què es presta una especial atenció al Dret espanyol en la matèria.

L'experiència docent en ambdues diplomatures ha confirmat l'encert de la inclusió del Dret Internacional Públic en aquests plans d'estudis, així com l'adequada orientació dels programes impartits, però també ha evidenciat la dificultat dels estudiants per assimilar una docència, els suports bibliogràfics de la qual han estat, necessàriament, els textos docents habituals en les facultats de Dret. Dificultat que ha conduït, en la pràctica, a la generalització dels "apunts" de classe com a única font de coneixement, no sempre presos per l'alumne que els utilitza, i en cap cas supervisats pel professor.

Són aquestes les raons que han motivat l'elaboració d'aquest llibre: *Nocions bàsiques de Dret Internacional Públic per a les diplomatures de Ciències Empresarials i de Gestió i Administració Pública*.

La seva concepció, la selecció de les matèries a incloure en el contingut, la sistemàtica adoptada i el nivell d'aprofundiment, han estat objecte de reflexió i de decisió conjunta de tots els autors que participen en aquesta obra, i molt particularment d'aquells que n'han assumit la responsabilitat de la coordinació: els doctors Xavier Pons Ràfols i Jaume Saura Estapà.

L'objectiu bàsic és poder atendre les necessitats docents ambdues diplomatures; a aquest objectiu respon la sistemàtica i la selecció de continguts.

En la primera part (Sistema jurídic internacional) i en la segona (Organitzacions internacionals) hi ha continguts comuns a ambdues diplomatures: la societat internacional, l'elaboració de les normes jurídiques internacionals, els subjectes de Dret Internacional (capítols de l'1 al 7), l'Organització de les Nacions Unides i la Comunitat Europea (capítols del 10 al 13 i del 15 al 17); altres continguts estan orientats només a la diplomatura de Gestió i Administració Pública: els òrgans de les relacions internacionals a Espanya i la funció pública de les Comunitats Europees (capítols 8 i 10); mentre que la referència específica als organismes especialitzats de cooperació econòmica i financera (capítol 14) està pensada per a la diplomatura de Ciències Empresarials. La tercera part (Dret Internacional Públic i relacions econòmiques internacionals) s'orienta exclusivament als estudis de la diplomatura de Ciències Empresarials.

Aquest llibre, doncs, està pensat per als estudiants de les diplomatures de Ciències Empresarials i de Gestió i Administració Pública, i està adreçat a ells. Amb la seva publicació aspirem a cobrir una necessitat docent de la nostra Universitat, i facilitar l'estudi i la comprensió del Dret Internacional Públic en àmbits en els quals, fins ara, era considerat una disciplina aliena.

Victoria Abellán Honrubia

Setembre 2005

PRIMERA PART
EL SISTEMA JURÍDIC INTERNACIONAL

1. SOCIETAT INTERNACIONAL I DRET INTERNACIONAL PÚBLIC*

I. Plantejament general

En iniciar l'estudi del Dret Internacional Públic, la primera qüestió que es planteja és la de preguntar-se què és el Dret Internacional Públic, per indagar immediatament per a què serveix aquest dret.

Ni el concepte ni la funció del Dret Internacional Públic, però, es poden entendre bé sense conèixer prèviament quin és el marc social on aquest dret té el seu origen i sobre el qual actua. Plantejament que ens porta a l'estudi de la societat internacional, ja que és en aquesta societat on es configuren els grups humans, les relacions i els interessos que justifiquen l'existència mateixa del Dret Internacional Públic. La societat internacional és, doncs, el medi social en el qual opera el Dret Internacional.

D'altra banda, també s'ha d'assenyalar des del principi que, dintre dels grups humans organitzats que integren la societat internacional, són els Estats els que tenen una major rellevància per al Dret Internacional Públic; els Estats són els que creen el Dret Internacional i els que originàriament detenen el poder per aplicar-lo.

Finalment, no totes les relacions que es donen en la societat internacional -relacions internacionals- són regulades pel Dret Internacional; raó per la qual també és una tasca prèvia al seu estudi precisar la noció de relacions internacionals i identificar quines són objecte de regulació jurídica internacional.

Per això, aquest primer capítol de presentació de la disciplina de Dret Internacional Públic, el dediquem, per aquest ordre, a exposar unes nocions generals sobre la societat internacional; les relacions internacionals; la rellevància de l'Estat en la societat internacional i en les relacions internacionals, i el Dret Internacional Públic.

* Elaborat per la Dra. Victoria ABELLÁN HONRUBIA.

II. La societat internacional

Una de les percepcions més immediates del món actual és l'existència d'Estats, de tal manera que l'espai físic del món apareix dividit per fronteres, i els individus, agrupats i organitzats políticament dintre de les fronteres de cada Estat. Aquestes fronteres estatals no impedeixen, malgrat tot, l'existència d'altres grups humans organitzats –i fins i tot d'individus– els interessos o actuacions dels quals transcendeixen les fronteres d'un sol Estat; tampoc l'organització estatal exclou que dintre de les seves fronteres existeixin diverses organitzacions i grups del caràcter més divers.

1. *Noció de societat internacional*

Dintre d'aquest ampli marc organitzatiu interessa concretar la noció de societat internacional als efectes de la seva utilització en la nostra disciplina. En aquest sentit, entenem per societat internacional el conjunt de grups o organitzacions polítics, econòmics o de caràcter ideològic que integren el món, amb capacitat per actuar o relacionar-se al marge o per damunt de les fronteres políticoterritorials, i l'acció dels quals és susceptible d'incidir en la mateixa societat internacional bé per consolidar-la o bé per propiciar-ne el canvi.

Aquesta noció, encara que és molt àmplia, no comprèn tots els individus, grups i organitzacions socials existents en el nostre planeta. Convé destacar, almenys, quatre acotacions importants: no es refereix als individus ni a la humanitat en el seu conjunt, sinó als grups organitzats; se n'exclouen aquelles organitzacions o grups socials l'activitat dels quals solament es desenvolupa i té els seus efectes dins de les fronteres d'un sol Estat; l'Estat apareix com l'organització políticoterritorial per referència a la qual s'estableix el criteri de pertinença d'un grup a la societat internacional; però per aquesta pertinença no n'hi ha prou a tenir interessos en diferents Estats, i actuar o relacionar-se traspasant les fronteres estatals. És necessari, a més, que aquesta actuació sigui capaç d'incidir en les relacions o en l'estructura de la societat internacional.

2. *Característiques de la societat internacional*

Gran part dels autors que han estudiat la societat internacional, tant des de l'especialització en el Dret Internacional Públic com en les relacions internacionals o la sociologia internacional, coincideixen en l'anàlisi en destacar alguns trets que consideren característics d'aquesta societat. De la nostra banda, i basant-nos en aquests autors, passem a fer un breu resum de les característiques més significatives.

A) *La universalitat*: la societat internacional es caracteritza per la seva universalitat; en ella participen tots els Estats –sense cap exclusió– i tots els grups i organitzacions els interessos dels quals transcendeixen les fronteres d'un sol Estat i l'acció

dels quals té capacitat per incidir en el tipus de relacions o estructures internacionals existents.

Entre aquests grups i aquestes organitzacions es troben, entre altres, les Organitzacions internacionals integrades per Estats (com ara l'ONU, la Comunitat Europea o el Fons Monetari Internacional); els moviments d'alliberament nacional, des del moment que són grups polítics armats i organitzats l'actuació dels quals tendeix a canviar l'*estatus* d'un poble colonial, o d'un Estat (així, el Front POLISARIO en relació amb el territori del Sàhara Occidental, o els grups i les forces no governamentals bel·ligerants en una guerra civil); altres forces econòmiques, polítiques, socials o religioses, com poden ser les empreses multinacionals, les internacionals dels partits polítics, les internacionals sindicals o les esglésies de les diferents confessions religioses.

B) *Heterogeneïtat*: la simple enunciació dels exemples anteriors evidencia l'heterogeneïtat dels participants en la societat internacional; no solament són diferents les diverses categories que hem apuntat (des dels Estats fins a les esglésies), sinó que dintre d'una mateixa categoria també hi ha grans diferències. Així, existeix una clara desigualtat entre els Estats tant quantitativament (extensió, nombre d'habitants, desenvolupament econòmic i tecnològic, armament, poder polític i militar...), com des del punt de vista qualitatiu (diferents formes d'organització política, econòmica i social; cultures, races i història també diferents).

Aquesta heterogeneïtat provoca, d'altra banda, la tendència dels Estats a agrupar-se en funció de determinats interessos o característiques específiques que els són comuns, fet que origina el que s'ha anomenat regionalisme internacional; els factors de cohesió del qual poden ser tant geogràfics, com econòmics, polítics o religiosos.

C) *Nombre reduït de participants*: tot i que la societat internacional és d'àmbit universal, el nombre de participants -estats, organitzacions internacionals, altres grups socials- és bastant reduït.

És cert que el nombre d'estats s'ha incrementat considerablement en l'última meitat del nostre segle a causa, sobretot, del procés de descolonització de països africans i asiàtics, i últimament -a Europa del centre i de l'est- per raó del desmembrament d'Estats prèviament existents (Txecoslovàquia, Iugoslàvia, URSS); així, dels cinquanta Estats membres originaris de l'ONU, aquesta organització ha passat en l'actualitat a estar integrada per 191 Estats membres. Igualment, ens hem de referir també a la proliferació de les Organitzacions internacionals a partir de 1945, des del moment que s'han incrementat el nombre d'Organismes especialitzats vinculats a l'ONU (BIRD, UNESCO, FAO, FIDA, ONUDI...), i s'ha creat una extensa xarxa d'Organitzacions internacionals en totes les regions del món (Europa, Llatinoamèrica, Àfrica, Àsia) amb les més diverses finalitats. Juntament amb això s'observa, a més, una major presència d'altres grups socials organitzats amb capacitat d'incidir en la societat internacional, com ara les empreses multinacionals, les organitzacions no governamentals o les forces armades dissidents i grups organitzats que mantenen, a l'interior d'un Estat, un conflicte armat contra el govern establert (bé per fer-se amb el poder, bé per obtenir la independència de part del territori de l'Estat).

Amb tot, els participants en la societat internacional continuen sent un nombre reduït que pot comptar-se per centenars; dada que contrasta amb altres societats organitzades a partir de l'individu, tal com passa per exemple en els Estats, els principals participants dels quals -els seus nacionals- poden freqüentment comptar-se per milions. És per això que una de les característiques de la societat internacional -que la diferencia d'altres societats-, és el nombre reduït dels seus participants.

D) *Descentralització del poder polític*: els Estats, principals integrants de la societat internacional, es caracteritzen per ser sobirans. La sobirania significa centralització del poder polític en l'organització estatal, sent l'Estat qui té el monopoli per a l'elaboració del dret i la utilització de la coacció armada; aquest poder, en les seves diferents manifestacions, s'exerceix de forma plena (és a dir, és susceptible d'abastar totes les esferes de la vida social) i exclusiva sobre el territori i la població que hi ha dintre de les seves fronteres, i amb independència de qualsevol altre poder exterior.

Així, cada un dels Estats integrants de la societat internacional es configura com una organització política sobre base territorial, el poder de la qual és ple i exclusiu a l'interior de les seves fronteres, i independent enfront de l'exterior. Aquest atribut de sobirania fa que, pel que es refereix a la conceptualització del seu poder polític, tots els estats siguin iguals i independents entre si.

A partir d'aquí, i en la mesura en què la societat internacional està integrada per Estats, no existeix en aquesta societat un poder polític centralitzat i únic, sinó que existeixen tants centres de poder com Estats sobirans. La societat internacional es caracteritza, doncs, per la descentralització del poder polític; està mancada d'una organització global i no està jerarquitzada.

E) *Escàs grau d'integració*: la universalitat de la societat internacional, l'heterogeneïtat dels seus participants i la descentralització del poder polític estan en la base de l'escassa integració de la societat internacional.

Existeix actualment, malgrat tot, una creixent interdependència en totes les esferes de la vida internacional (l'economia, la ciència i la tecnologia, la política...), i s'evidencia cada cop amb més força l'aparició d'interessos comuns a nivell regional (defensa, integració econòmica ..), o planetari com pot ser la salvaguarda del medi ambient. Aquestes dades han propiciat una certa institucionalització en la societat internacional, per la qual cosa existeix en l'actualitat un major grau d'organització mundial.

No obstant això, tal com ha posat de manifest el professor Roberto MESA, la societat internacional actual continua sent una societat escassament integrada, desigual i injusta. Característiques a les quals el mateix autor afegeix la de ser una societat diacrònica; és a dir, una societat en la qual coexisteixen formes de vida (organització social, desenvolupament, cultura...) que estan en temps històrics diferents¹.

Finalment, i per acabar aquesta aproximació a la noció de societat internacional, s'ha de tenir en compte que, com tota societat, la internacional no és estàtica, sinó

1. MESSA GARRIDO, R. *La nueva sociedad internacional*, Centro de Estudios Constitucionales, Madrid 1992, p. 269-270.

que està en contínua evolució. Raó per la qual convé tenir present la situació i les dades existents en la societat internacional actual, que la diferencien de períodes històrics anteriors; així com estar atents als nous fenòmens emergents al final del nostre segle. En aquest sentit, sembla oportú assenyalar, com a trets actuals més significatius: la divisió entre països desenvolupats i països subdesenvolupats (l'anomenada *escissió Nord-Sud*); l'existència d'armes de destrucció massiva, en particular les armes nuclears, i l'emergència de nous nacionalismes i fonamentalismes i integristes religiosos, com a factors d'inestabilitat tant pel que fa a les fronteres territorials existents com a les formes d'organització política o de govern.

III. Relacions internacionals

No ens referim en aquest apartat a la disciplina Relacions Internacionals, sinó al fenomen social objecte d'aquesta: les relacions que s'estableixen entre els participants en la societat internacional.

1. *Noció de relacions internacionals*

En principi, sota l'expressió *relacions internacionals* entenem tots els contactes o connexions que s'estableixen entre els integrants de la societat internacional i que transcendeixen l'àmbit estatal. El caràcter i la naturalesa de tals relacions –en funció dels subjectes que les protagonitzen i els interessos que les originen– presenta una àmplia gamma de possibilitats: poden ser de naturalesa política, econòmica, cultural..., i poden, així mateix, establir situacions de cooperació, de dependència, d'igualtat, de domini, pacífiques o de conflicte.

De tota aquesta gamma de relacions possibles, les que fonamentalment interessen al Dret Internacional Públic són les que s'estableixen entre els Estats, i prioritàriament en la mesura en què aquestes es configuren com un sistema permanent de contactes recíprocs (bilaterals o multilaterals) entre ells.

Amb aquesta perspectiva partim d'una afirmació inicial: existeix una clara interacció entre el naixement i el caràcter de les relacions internacionals i la forma d'organització econòmica i política dominant en la societat internacional. Afirmació que passarem a desenvolupar tot seguit referint-nos a les condicions que considerem necessàries per al naixement de les relacions internacionals a les quals ens referim; és a dir, les que interessen al Dret Internacional Públic.

2. *Condicions per a l'establiment d'un sistema permanent de relacions internacionals*

Quan parlem de relacions internacionals com a objecte d'interès del Dret Internacional Públic, no ens referim a unes relacions aïllades o esporàdiques entre les

diferents comunitats polítiques en qualsevol període històric de la humanitat, sinó que ho concretem en l'existència d'un sistema de relacions permanents entre els Estats i –si escau– altres organitzacions o grups socials l'actuació dels quals transcendeixi les fronteres d'un sol Estat.

Acotada així la referència a les relacions internacionals, la qüestió que es planteja és indagar quines són les condicions econòmiques i polítiques que han de concórrer perquè aquest sistema permanent de relacions internacionals s'estableixi, i en quin moment històric s'ha de situar el seu origen. Al nostre entendre, aquestes condicions són, d'una banda, l'existència del comerç internacional i de la divisió internacional del treball (base material de les relacions internacionals); i, de l'altra, la formació de l'Estat modern com a organització política de base territorial (element estructural de les relacions internacionals). Ambdues condicions s'han de situar en un temps històric determinat.

A) *Comerç internacional i divisió internacional del treball*: encara que el comerç entre els diferents pobles o països sigui una constant en la història i impliqui una certa divisió del treball entre ells, aquests intercanvis no han constituït sempre una base material suficient per establir un entramat d'interessos i de relacions permanents entre ells i d'abast mundial.

Entenem que aquesta base material es dona només a partir de la generalització del sistema capitalista com a forma d'organitzar la producció de béns i el seu intercanvi. És a dir, el comerç internacional i la divisió internacional del treball són la base material d'un sistema permanent de relacions internacionals a partir del moment en què concorren les circumstàncies següents: l'organització de la producció de béns té com a prioritat la producció per al canvi i no per al consum; hi ha un increment de la producció de béns que no és absorbit pel mercat interior del país on es produeixen; la producció d'uns països és complementària o interdependent de la d'altres (els processos de treball per a l'elaboració d'un producte final es distribueixen entre diferents països). En aquestes circumstàncies, el comerç internacional i la divisió internacional del treball apareixen com una condició necessària de la pròpia forma d'organitzar l'economia, que genera, al seu torn, la necessitat d'establir un sistema de relació permanent entre els diferents països i centres econòmics. Històricament pot situar-se l'origen d'aquest sistema de relacions internacionals en el període de transició del feudalisme al capitalisme, que té lloc entre els segles XV i XVI.

B) *La formació de l'Estat modern*: com ja hem indicat, l'Estat modern es configura com una forma d'organització política d'una població assentada sobre un territori delimitat per fronteres, que es caracteritza per l'exclusivitat i la plenitud en l'exercici del poder dintre de les seves fronteres, i la independència enfront de l'exterior. Però la referència a l'Estat com a base estructural de les relacions internacionals no es pot fer a la formació aïllada d'un o alguns d'aquests Estats, sinó al moment en què la forma d'organització política es generalitza i es presenta com un sistema permanent i estable en el conjunt de la societat internacional; és a dir, quan el poder polític en la societat internacional apareix descentralitzat constituint un sistema d'Estats sobirans i independents entre si, i separats per fronteres

territorials. Històricament, aquest sistema es forma durant els segles XV i XVI, amb la Pau de Westfàlia (1648) com a data de referència de la consolidació definitiva del sistema.

Amb tot el que hem exposat volem significar que la noció de relacions internacionals que interessa als efectes de la nostra disciplina (el Dret Internacional Públic), és la que fa referència a les relacions que s'originen a partir de la generalització en la societat internacional d'una determinada forma d'organització econòmica (la capitalista) i d'organització política (l'Estat modern).

IV. Rellevància de l'Estat en la societat internacional i en les relacions internacionals

Com ja hem destacat en exposar la noció i els trets tant de la societat internacional com de les relacions internacionals, l'Estat apareix sempre en un lloc privilegiat: d'una banda, és el principal participant de la societat internacional; de l'altra, l'existència de l'Estat és una condició estructural de la noció mateixa de relacions internacionals; finalment, també hem indicat que el caràcter i la naturalesa de les relacions internacionals varia en funció de la forma d'organització del poder polític, i que l'establiment d'un sistema permanent de relacions internacionals es produeix a partir de la formació del sistema d'Estats moderns.

Aquesta contínua referència a l'Estat exigeix, per la nostra part, un cert deteniment a fi i efecte d'examinar quina és la posició de l'Estat i quin el seu paper en la societat internacional i en les relacions internacionals.

És sabut que la formació del sistema d'Estats moderns va suposar un canvi important respecte de l'organització del poder fins llavors existent en la societat internacional; així, mentre a l'època medieval el poder en la societat internacional s'organitzava jeràrquicament i girava entorn de dos centres (el papa i l'emperador), amb la formació de l'Estat modern l'organització del poder en la societat internacional no és jeràrquica (tots els Estats són iguals) i hi ha tants centres de poder com Estats (no es reconeix cap poder extern superior a l'Estat).

Establerta aquesta primera afirmació, interessa ara veure en quina mesura la presència de l'Estat continua incidint en la societat internacional i en les relacions internacionals. Tasca que abordarem des d'una doble perspectiva: considerant que l'Estat és l'element bàsic de la societat internacional, i considerant que l'Estat és el principal agent de les relacions internacionals.

1. L'Estat com a element bàsic de la societat internacional

L'afirmació que l'Estat és un element bàsic de la societat internacional porta implícita una conseqüència: els canvis en aquest element incideixen necessàriament

en el conjunt de la societat internacional; o dit d'una altra manera, es produeix una mútua interacció entre l'evolució de l'estructura de la societat internacional i les successives transformacions de l'Estat. Com ja fou assenyalat pel professor AGUILAR NAVARRO², existeix una clara interacció entre l'Estat en les seves diverses manifestacions i la societat internacional.

A fi d'explicar més aquesta interacció, partim de l'anàlisi que fa REUTER de la societat internacional³, en la qual identifica la superposició de tres estructures diferents: de juxtaposició, de coordinació i de cooperació.

A) *Estructura de juxtaposició*: l'Estat modern es concep originàriament com una societat política perfecta, el poder sobirà de la qual és absolut i il·limitat. Aquesta concepció de l'estat encarna el concepte de sobirania encunyat per Jean BODIN segons el qual «*La soberanía es el poder absoluto y perpetuo de una república (...) la soberanía no es limitada ni en poder, ni en responsabilidad, ni en tiempo (...) el carácter principal de la majestad soberana y poder absoluto consiste principalmente en dar ley a los súbditos en general sin su consentimiento*»⁴; i troba la seva expressió teòrica més acabada en la «*Idea del Estado*» formulada per HEGEL⁵.

En la pràctica, aquesta forma d'Estat absolut i autàrquic fa que l'exercici del poder s'adreci fonamentalment a l'interior de les seves fronteres, i en limita les relacions exteriors a una mera coexistència amb els altres Estats; l'interès fonamental de tots i cada un dels Estats enfront de l'exterior és mantenir un equilibri de poder que impedeixi l'hegemonia de qualsevol d'ells sobre els altres. Històricament es tractava dels Estats europeus entre els segles XVI a XIX, i de l'equilibri de poder entre les cases reials llavors regnants. Aquesta posició dels Estats europeus en les seves relacions externes es va manifestar a l'època en una sèrie d'aliances variables, regides pel denominat *principi de l'equilibri polític*.

És aquesta concepció de l'Estat i la pràctica que se'n deriva la que configura la societat internacional com una societat d'Estats juxtaposats; és a dir, una societat en la qual les relacions entre els seus elements bàsics —els Estats— responen a una estructura de juxtaposició.

B) *Estructura de coordinació*: la concepció de la sobirania absoluta i de l'Estat tancat sobre les seves fronteres territorials, no s'adequa a les necessitats d'expansió econòmica i comercial originades per la revolució industrial que té lloc durant el segle XIX. En efecte, en aquesta època es generen certs interessos comuns a tots els Estats (els

2. AGUILAR NAVARRO, M. «La crisis del Derecho Internacional y la teoría de sus sujetos», *Revista Española de Derecho Internacional*, 1954, 1, p. 11 i ss.

3. REUTER, P. «Principes de Droit International Public», *Recueil des Cours*, vol. 103, 1961.II, capítol I, «La société internationale et son Droit», p. 434 i ss.

4. BODIN, J. *Los seis libros de la República*, Capítol VIII, «De la Soberanía», traducció de Pedro Bravo Gala, editorial Tecnos, Madrid 1985.

5. HEGEL, G. F. *Filosofía del Derecho*, secció tercera, «El Estado», traducció d'Angelina Mendoza de Montero, editorial Claridad, Buenos Aires 1937 (1a edició), 5a edició, 1968.

europaus) que, tot sovint, es localitzen fora de les seves fronteres, i que difícilment són protegibles a partir de la sobirania territorial (així, l'exploració o l'explotació de primeres matèries localitzades en territoris d'Àfrica o d'Àsia, la utilització dels espais marí-tims, l'interès per assegurar les comunicacions internacionals...).

Aquesta nova realitat porta en si mateixa la necessitat per als Estats implicats d'establir certes regles que regeixin les seves relacions en aquelles matèries considerades d'interès comú; necessitat que, en l'època, va conduir a importants compromisos entre els Estats europeus respecte a la colonització d'Àfrica, a la neutralitat de Suïssa o a la navegació per certs rius internacionals com el Congo o el Danubi; al temps que, paral·lelament, evolucionava l'organització de l'Estat cap a formes de govern inspirades en la ideologia liberal.

Tot això té el seu reflex en la societat internacional, en la qual apareix una nova estructura de coordinació entre els seus elements bàsics —els Estats— sostinguda en l'existència d'interessos comuns.

C) *Estructura de cooperació*: existeix en l'actualitat una creixent interdependència econòmica, política, tecnològica..., en tots els nivells de relació que s'estableixen en la societat internacional. Aquesta interdependència ha provocat relacions cada cop més freqüents i complexes entre els Estats, i ha originat, així mateix, una forta tendència a organitzar aquestes relacions de manera estable i permanent; és a dir, a crear entre ells Organitzacions internacionals.

En la base d'aquestes Organitzacions internacionals està, en principi, la insuficiència de l'Estat sobirà per atendre per si mateix —de manera aïllada— les seves pròpies necessitats de defensa, o de desenvolupament econòmic, o per mantenir la pau. S'evidencia, doncs, la dificultat teòrica i pràctica d'encaixar la noció de sobirania de l'Estat en el seu aspecte d'«independència» (respecte a l'exterior) i de «plenitud» (per cobrir tots els àmbits de la societat), amb el fet de la *interdependència* existent avui en tots els nivells de relació i en totes les esferes de la societat internacional.

Aquest relatiu debilitament de l'Estat, i la tendència a superar-lo mitjançant la seva integració en unitats més àmplies d'organització política, econòmica o militar, té una clara incidència en la societat internacional; concretament, s'origina en ella una nova estructura de relació entre els seus elements bàsics (els Estats): l'estructura de cooperació.

S'ha d'assenyalar, finalment, que totes aquestes estructures coexisteixen i se superposen en la societat internacional dels nostres dies. Així, els Estats continuen actuant com una organització política de base territorial, un dels interessos irrenunciables dels quals és la defensa de la seva sobirania territorial. Juntament amb això, existeixen avui interessos comuns, com per exemple la prevenció del deteriorament del medi ambient, per a la salvaguarda dels quals es requereix una acció coordinada de tots els Estats en la matèria; altres finalitats, però, es realitzen mitjançant la integració dels Estats en Organitzacions internacionals.

2. L'Estat com a principal agent de les relacions internacionals

Des de la formació del sistema d'Estats moderns, l'Estat ha exercit un paper protagonista en les relacions internacionals; dada aquesta a la qual ja ens hem referit i sobre la qual no insistirem. El que ara volem assenyalar és el fet que l'Estat –com a organització politicojurídica– mediatitza gairebé totes les relacions internacionals; això és, les relacions establertes per altres participants de la societat internacional (empreses multinacionals, Organitzacions internacionals, altres grups socials), passen en algun moment per l'organització estatal. Mediatització que pot apreciar-se en un doble sentit: entenent que l'Estat assumeix la defensa dels interessos dels particulars –els seus nacionals– en les relacions internacionals; i entenent, històricament, que el caràcter dels Estats condiciona el tipus de relacions que s'estableixen en cada època.

En el primer sentit indicat, es pot recordar, a títol d'exemple, el paper de l'Estat en les relacions econòmiques internacionals: concertant acords comercials per obrir els mercats estrangers a les empreses nacionals; protegint el mercat interior mitjançant l'establiment de drets duaners o de contingents a la importació de productes procedents de l'exterior; establint mecanismes de garantia per a la protecció de les inversions dels seus nacionals a l'estranger enfront de determinats riscos, o, fins i tot, reglamentant en el seu territori l'activitat de les empreses multinacionals. Totes aquestes activitats comercials, financeres o productives protagonitzades pels particulars, són mediatitzades per l'Estat quan adquireixen el caràcter de «relacions internacionals», és a dir, quan aquestes es realitzen a través o al marge de les fronteres estatals.

De la mateixa manera, també l'Estat mediatitza l'activitat econòmica dels particulars en l'actual procés de mundialització de l'economia i de liberalització del comerç internacional, amb la conseqüent obertura dels mercats nacionals a les mercaderies, serveis, empreses i capitals estrangers. Aquesta adequació funcional de l'Estat a la mundialització de l'economia s'evidencia, entre d'altres mesures i polítiques, en la flexibilització del mercat laboral, la privatització d'empreses públiques, el lliure establiment d'empreses multinacionals, o la progressiva supressió de tarifes duaneres.

Però, a més, i en el segon sentit indicat, per apreciar-se com l'evolució de l'Estat no solament incideix en l'estructura de la societat internacional –aspecte al qual ja ens hem referit– sinó també en el tipus de relacions internacionals que s'hi generen. Així, per exemple, en l'edat moderna en la qual els Estats són només els europeus i responen a unes característiques comunes (cultura, religió, grau de desenvolupament, sistema polític i econòmic...), tots tenen uns interessos semblants, i les seves relacions giren a l'entorn d'adquirir posicions avantatjoses en el comerç amb altres zones del món, o es-tendre el seu domini colonial, o bé d'obtenir compensacions territorials.

En l'època contemporània, al contrari, els Estats que integren la societat internacional pertanyen a regions geogràfiques amb cultura i història diferent, i presenten una gran heterogeneïtat (desenvolupats i subdesenvolupats; amb economia de mercat o amb economia planificada; tradicionals o de recent independència; superpotències o microestats...). Aquest diferent caràcter dels Estats condiciona els tipus de relacions in-

ternacionals que s'estableixen en l'actual societat internacional; però no sols les relacions polítiques, els protagonistes de les quals són els Estats (política de blocs, guerra freda, coexistència pacífica, relacions d'hegemonia ..), sinó també les relacions econòmiques i ideològiques protagonitzades per altres grups socials organitzats com les empreses multinacionals, les esglésies, els moviments d'alliberament nacional, les Organitzacions internacionals o les organitzacions no governamentals.

Així, en el període posterior a la Segona Guerra Mundial i fins a l'extinció de l'URSS en 1991, les relacions polítiques entre Estats varen estar marcades per la política de blocs i d'alternança de la "Guerra Freda" i la coexistència pacífica. De forma paral·lela, també era freqüent que els grups socials anteriorment al·ludits identifiquessin la defensa dels seus interessos a nivell internacional amb l'adscripció a algun dels pols marcats pel diferent caràcter dels Estats (l'escissió est-oest i l'escissió nord-sud).

En l'actualitat, aquest panorama ha canviat: la desaparició de l'URSS, la consolidació dels Estats Units com a única potència hegemònica, l'agudització del subdesenvolupament en un nombre significatiu d'Estats de l'Àfrica subsahariana i del centre i sud d'Amèrica, l'abandonament de l'economia planificada pels Estats d'Europa central i oriental i la seva transició cap al sistema econòmic capitalista, tot això marca un diferent tipus de relacions entre els Estats; aquestes relacions es caracteritzen per l'unilateralisme de la superpotència hegemònica, les divergències sobre la necessitat del multilateralisme per a l'adopció de decisions polítiques d'àmbit internacional, així com les diferents opcions polítiques sobre la funcionalitat de l'Estat davant la mundialització de l'economia. Paral·lelament també els grups i entitats econòmics, polítics, religiosos... que operen en la societat internacional acostumen a alinear-se amb o enfront d'algun dels paràmetres marcats pel nou tipus de relacions.

Finalment, es pot afegir entre altres manifestacions de la mediatització per l'Estat de la quasi totalitat de les relacions internacionals, el fet que l'organització estatal és encara el model d'organització política al qual aspiren altres forces socials amb incidència internacional (moviments d'alliberament nacional dels països colonials, grups representatius dels nous nacionalismes emergents). I que, així mateix, l'Estat continua sent la base per a les relacions institucionalitzades en la societat internacional: les Organitzacions internacionals són creades pels Estats i el seu protagonisme en les relacions internacionals està clarament mediatitzat pel caràcter dels Estats que les integren.

V. Dret Internacional Públic

Els apartats anteriors, en els quals hem exposat una noció general sobre la societat internacional i les relacions internacionals, tenen la finalitat de facilitar la comprensió del Dret Internacional Públic, mitjançant el coneixement previ del context social i històric en el qual es produeix. Per això, abans de formular cap definició sobre què és el Dret Internacional Públic, és convenient reflexionar sobre aquests coneixements i extreure'n alguns dels perfils d'aquest dret. Concretament, de tot l'exposat anteriorment es dedueix: a) El

Dret Internacional Públic regeix en la societat internacional; *b*) les relacions internacionals regulades pel Dret Internacional Públic són, en principi, les relacions entre Estats –relacions el contingut de les quals pot comprendre les més diverses matèries (de caràcter polític, econòmic, militar. ..)–; *c*) en conseqüència, la formació del Dret Internacional Públic com el dret que regula les relacions entre Estats, té el seu origen en l'edat moderna, a partir del moment en què la societat internacional està integrada per un sistema d'Estats; *d*) no obstant això, en l'actualitat, el Dret Internacional Públic no es limita a regular relacions interestatals, sinó que actua també sobre les relacions internacionals que s'estableixen per a altres participants en la societat internacional (si bé, del fins ara exposat, no podem deduir-ne quins són aquests participants –diferents dels Estats–, les relacions dels quals també es regeixen pel Dret Internacional Públic).

Aquesta primera acotació del Dret Internacional Públic, expressada en termes jurídics, equival a dir: que *l'àmbit d'aplicació espacial* del Dret Internacional Públic és la societat internacional; que *els subjectes* del Dret Internacional Públic són els Estats i altres participants en la societat internacional (encara que no tots), i que *la seva funció* és regular les relacions entre aquests subjectes, relacions el contingut de les quals pot ser de caràcter econòmic, polític, militar, humanitari... (*àmbit d'aplicació material* del Dret Internacional Públic). Passem ara a exposar el concepte i les característiques del Dret Internacional Públic.

1. Concepte de Dret Internacional Públic

Entenem per Dret Internacional Públic un sistema de normes jurídiques que regeixen les relacions entre els Estats i altres subjectes previstos en l'esmentat sistema normatiu.

Atesa la seva abstracció, intentarem explicar els termes utilitzats: *a*) Quan parlem d'un «sistema de normes» no ens referim a unes normes aïllades, sinó a un conjunt de normes connectades entre si conforme a un determinat ordre (així, per exemple, les normes de moralitat establertes per una autoritat religiosa, o les normes de cortesia creades a través de la convivència en un grup social); *b*) quan el sistema és de «normes jurídiques», ens referim a un conjunt de normes creades per l'Estat, mitjançant les quals es formulen drets i obligacions; es determinen quins són els destinataris de tals drets i obligacions, i s'estableixen els mecanismes per a la seva aplicació, tant per possibilitar l'exercici d'aquests drets com per imposar una sanció per l'incompliment dels deures. Aquestes normes estan connectades entre si de tal manera que a cada dret correspon un deure i a cada incompliment de la norma correspon una sanció; *c*) que el Dret Internacional Públic «regeix les relacions entre els Estats i altres subjectes per ell mateix previstos» vol dir que, per regular aquestes relacions, el Dret Internacional Públic estableix drets, deures i sancions per als Estats i per a tots els destinataris indicats en les seves normes.

Allò peculiar del Dret Internacional Públic és que no es crea per decisió d'un sol Estat, sinó que es crea per l'acord entre dos o més Estats; i que els Estats, a més de

ser els que creen el Dret Internacional i ser els destinataris de les normes jurídiques internacionals, són els encarregats de la seva aplicació. Peculiaritat aquesta en virtut de la qual l'Estat es considera el subjecte primari del Dret Internacional Públic; si bé no és l'únic subjecte.

En efecte, com ja hem assenyalat, existeix la possibilitat que altres participants de la societat internacional siguin també considerats subjectes del Dret Internacional Públic; encara que tal qualificació no s'estén a tots els participants de la societat internacional, ni tampoc n'hi ha prou per això amb ser mers destinataris de normes internacionals. En la nostra opinió, tindran la possibilitat de ser considerats subjectes del Dret Internacional Públic aquelles organitzacions o grups socials participants en la societat internacional l'actuació dels quals sigui capaç d'incidir en la creació, aplicació, modificació o derogació de les normes jurídiques internacionals; és a dir, quan la seva activitat sigui pertinent respecte a la conservació o a la transformació del sistema jurídic internacional existent.

2. Característiques del Dret Internacional Públic

El concepte central a l'entorn del qual gira tot el Dret Internacional Públic és el de la sobirania de l'Estat i, més concretament, un dels seus aspectes: la independència de l'estat respecte de l'exterior; el que significa que tots els Estats són independents entre si i no reconeixen cap poder extern superior a ells. Això implica una doble conseqüència: *a)* D'una banda, tots els Estats són igualment sobirans, el que en Dret Internacional Públic s'expressa com el *principi d'igualtat sobirana dels Estats*, principi que regeix tot el sistema jurídic internacional; *b)* de l'altra, els Estats són lliures per decidir les seves relacions internacionals i el grau de compromisos o obligacions que estan disposats a assumir, el que en Dret Internacional Públic significa que les normes jurídiques internacionals s'apliquen només als Estats que han consentit a obligar-se per elles.

Una segona característica del Dret Internacional Públic, conseqüència de la sobirania, és que es tracta d'un dret pactat, no autoritari. Això és, el Dret Internacional Públic es crea mitjançant l'acord de voluntats dels Estats, i és obligatori només per als Estats que han participat en la creació de les seves normes i consentit a obligar-se per elles; no existeix, en conseqüència, un poder legislatiu, executiu o judicial centralitzat a través del qual s'elabori el Dret Internacional Públic o s'executi o s'imposi l'aplicació coactiva de les seves normes.

De la característica anterior es deriva el que s'ha denominat el *relativisme del dret internacional*: no totes les normes del Dret Internacional Públic obliguen tots els Estats, ni tampoc de la mateixa manera; tot depèn de la voluntat de l'Estat i del seu consentiment a obligar-se. D'aquí que hi hagi normes de Dret Internacional general que han estat acceptades per la generalitat dels Estats, i el compliment de les quals obliga a tots, i normes de Dret Internacional particular, acceptades només per dos o més Estats, el compliment de les quals només és obligatori per a ells.

Finalment, s'ha d'assenyalar que aquest excessiu voluntarisme de l'Estat, i la seva conseqüència, el relativisme del Dret Internacional, vénen limitats per un fet consubstancial a tot sistema jurídic: la necessitat que les normes de dret reflecteixin les dades objectives i els valors que, en cada moment històric, determinen el caràcter de la societat sobre la qual l'esmentat dret s'aplica. Pel que fa al Dret Internacional Públic, són dades objectives que caracteritzen la societat internacional actual: l'existència d'Estats sobirans; el procés de descolonització dels països i pobles colonials; l'existència d'armes de destrucció massiva i el risc d'un conflicte nuclear, la divisió del món en països desenvolupats i països subdesenvolupats, i el procés de mundialització de l'economia.

Aquestes dades troben el seu reflex en el Dret Internacional Públic mitjançant la formulació de certs principis generals que inspiren i donen unitat a tot el sistema jurídic internacional, i s'imposen a tots els Estats al marge que hagin o no manifestat el seu consentiment a obligar-se. Aquests principis són, entre d'altres, el principi d'igualtat sobirana dels Estats, el principi de lliure determinació dels pobles, el principi de prohibició de l'ús de la força armada pels Estats en les seves relacions internacionals, i el principi de cooperació. Juntament amb això, alguns valors humanitaris incorporats en la societat internacional posterior a la Segona Guerra Mundial troben avui la seva formulació jurídica internacional en l'obligació general dels Estats de respectar els drets humans fonamentals.

Bibliografia sumària

DEL ARENAL, C. «Cambios en la sociedad internacional y Organización de las Naciones Unidas», *Jornadas sobre el cincuenta aniversario de las Naciones Unidas*, Colección Escuela Diplomática núm. 2, Madrid 1995, p. 4-25.

MESA GARRIDO, R. *La nueva sociedad internacional*, Centro de Estudios Constitucionales, Madrid 1992, en especial pàg. 109-136 i 255-271.

TRUYOL Y SERRA, A. *La sociedad internacional*, nova edició, Alianza Editorial, Madrid 1993.